

Nr 17.

Av herr **Schlyter m. fl.**, om inrättande av en riksdagens ombudsmannabefattning för övervakning av frihetsberövanden.

Under senare år har vid olika tillfällen den tanken framförts, att en riksdagens ombudsmannabefattning borde inrättas för övervakning av särskilt administrativa frihetsberövanden. Sålunda ifrågasattes i en artikel »Rätts-säkerheten i socialvården» i det av Carl Björkman och Hilding Eek 1945 utgivna arbetet »Rätten att leva. En samling kritiska studier i svensk rättvisa», om inte riksdagens ombudsmän, J. O. och M. O., borde vid sin sida få en medicine ombudsman för tillsyn över det offentliga hälso- och sjukvårdsväsendet, särskilt interneringar på sinnessjukhus och alkoholistanstalter. Behovet av ett från den speciella administrationen helt fristående kontrollorgan torde emellertid med samma styrka göra sig gällande på andra områden av frihetsberövanden. Formellt ligga alla statliga åtgärder varigenom enskilda berövas friheten — bortsett från intagningar å kommunala anstalter — under J. O:s eller M. O:s kontroll. Men uppenbarligen kan ingen av dessa riksdagens ämbetsmän ägna någon avsevärd tid åt tillsyn av anstalter å vilka tvångsintagning äger rum. I särskilda fall äro tillsynsorgan anordnade. Sinnessjuknämnden har att emottaga klagomål från personer intagna å sinnessjukhus. Men denna nämndens uppgift har helt trätt i skuggan för dess rakt motsatta viktiga åliggande att bevaka samhällets skyddsintresse gentemot för tidiga utskrivningar av farliga abnormala. Personer dömda till förvaring eller internering i säkerhetsanstalt kunna till interneringsnämnden framföra yrkanden om frigivning. Men nämnden utgör just det administrativa organ, som beslutar om utskrivning utan klagorätt för den intagne och vars ämbetsåtgärder alltså böra vara underkastade kontroll. För närvarande har nämnden till och med ett avgörande inflytande på frågan om själva intagningen i säkerhetsanstalt. Ungdomsfängelsetnämnden är ett värdefullt organ för avgörande av frågor om utskrivning från ungdomsanstalter men utesluter icke behovet av ett riksdagens kontrollorgan över ungdomsfängelselagens tillämpning. Av utomordentlig vikt är att behandlingen å ungdomsanstalterna så anordnas att den därmed avsedda yrkesutbildningen åvägabringas i enlighet med lagstiftningens syfte. Denna sida av anstalternas verksamhet är för närvarande icke föremål för inspektion från utomstående håll. J. O:s möjligheter härtill äro av allt för sporadisk natur. Genom 1945 års fångvårdsreform hava vid fångvårdsanstalterna inrättats anstaltsnämnder med jurist- och lekmannainslag, vilka bl. a. ha till

uppgift att följa de intagnas vård och behandling och mottaga klagomål från dem. Det är att hoppas att dessa nämnder, vilka för närvarande icke ha någon beslutanderätt i utskrivningsfrågor, skola komma att omfattas av de intagnas förtroende. De böra emellertid icke utgöra något hinder för att en inspektionsrätt över fångvårdsanstalterna jämväl tillerkännes en riksdagens ombudsman, särskilt som det kan ifrågasättas huruvida anstaltsnämnderna vid de större fångvårdsanstalterna vid sidan av alla utlåtanden över ansökningar om nåd och villkorlig frigivning kunna hinna med att tillfredsställande utöva sin kontrollerande uppgift.

En grupp av frihetsberövade, som för några decennier sedan var föremål för livlig uppmärksamhet, utgjordes av de häktade. Genom åtgärder såväl från lagstiftningens som administrationens sida har deras antal högst väsentligt nedbragts. Med nya rättegångsbalkens ikraftträdande försvinna några av de lagbestämmelser som främjat den skyndsamma handläggningen av mål mot häktade. En effektiv central kontroll över att lagtillämpningen på denna punkt icke slappas kan därför bliva av betydelse.

En riksdagens anstaltsombudsman skulle naturligtvis låta sig angeläget vara att varje månad studera rapporterna om antalet intagna å de anstalter som stode under hans tillsyn. Av månadsrapporten till centrala fångregistret angående antalet intagna vid fångvårdens anstalter den 1 januari 1947 skulle han ha kunnat inhämta, att medan vanliga häktade utgjorde 51 män och 4 kvinnor, »häktade, undersökningsfall» utgjorde 182 män och 10 kvinnor. Av en not skulle han visserligen ha erfarit, att häktade kvarstode i sistnämnda kategori även efter det undersökningen slutförts intill dess dom, i vissa fall laga kraftvunnen dom, föreläge. Men han skulle dock säkerligen av det frapperande stora antalet häktade undersökningsfall ha låtit sig föranleda att verkställa en undersökning på de olika sinnessjukavdelningarna hur länge häktade kunde få vänta på att den psykiatriska undersökningen företogs och hur länge denna brukade vara. Längre ner i rapporten skulle han antagligen med tillfredsställelse ha konstaterat, att i hela Sverige den 1 januari 1947 inte funnos mera än 17 s. k. bötesfångar, d. v. s. personer som avtjänade förvandlingsstraff för böter. Hade han funnits på den tid då i genomsnitt 1 000 personer i månaden intogos i fängelserna för avtjänande av dylika straff, skulle han ha haft anledning att taga under övervägande om samhällets lagstiftning på detta område kunde anses vara tillfredsställande samt att göra någon framställning i ämnet om lagändring. Längre ner i tabellen skulle han ha stött på den överraskande uppgiften att ett antal kvinnor finnas intagna på fångvårdsanstalt såsom »tvångsarbetare». Här skulle han ha mött problemet om de prostituerade, som det maskulina samhället placerar i fångvårdsanstalter. Ännu mera stötande skulle han sannolikt ha funnit uppgiften två rader längre ner, att på fångvårdsanstalter förvarades 50 manliga och 2 kvinnliga straffriförklarade. Han skulle säkert icke ha slagit sig till ro med en så underlig ordning som att administratio-

nen på obestämd tid i fångvårdsanstalter inspärrar personer som domstolarna förklarar straffria. Detta bara några stickprov på reflexioner vartill en månadsrapport från den i stort sett välskötta fångvården kunde ge anledning.

Vid sidan härav skulle han ha att studera rapporterna från alla anstalter där administrativa frihetsberövanden verkställas. Det är icke osannolikt att en riksdagens anstaltsombudsman oftare skulle få anledning att rikta framställningar till lagstiftande organ eller centrala ämbetsverk än att taga underordnade tjänstemän för huvudet. Ett område, där den enskilde riksdagsmannen hittills fått bliva en ropandes röst i öknen, utgör lösdriverilagstiftningen. Årliga rapporter till riksdagen från en dess ombudsman om förhållandena på Svartsjö skulle antagligen lett till bättre effekt. Alkoholistlagstiftningen har nyligen gjorts till föremål för en stor utredning. Vad denna än må ge för resultat, skall ingen tro att en kontroll över handhavandet av alkoholistvården kan komma att bli överflödigt. Det är icke många år sedan skyddshemmen stodo i brännpunkten för den offentliga kritiken. Att denna lett till djupgående förbättringar är säkert. Men man bör aldrig slå sig till ro med att ett reformbehov är definitivt avhjälpt. Även om ungdomsvårdsskolor är ett vackrare namn än skyddshem, dölja de frihetsberövanden som förtjäna att stå under kontinuerlig kontroll. Tvångsuppfostran, som är stadd på avskrivning, behöver i detta sammanhang icke beaktas. Vad slutligen angår frihetsberövanden enligt fattigvårdslagen skilja de sig i fråga om kontrollbehov icke från andra administrativa frihetsberövanden.

Det finns ingen anledning att antaga att oförrätter avsiktligt eller genom vårdslöshet begås mot intagna i sådan utsträckning att detta kunde motivera en särskild åklagare som skulle hava att beivra tjänstefel. Troligen skulle, liksom inom J. O:s och M. O:s förvaltningsområden, ett eller annat åtal för oförstånd i tjänsteutövning komma till stånd. Men detta är inte det väsentliga. Ju bättre en kontroll fungerar, desto mindre anmärkingar blir det anledning att framställa. För dem som äro berövade livets största värde, friheten, måste det emellertid kännas som en stor trygghet, om det finnes en högt kvalificerad ämbetsman med skyldighet att lyssna till och tid att grundligt undersöka deras framförda bekymmer. Dessa kunna röra behandling och sysselsättning på den anstalt där de äro intagna. Men vad som mer än något annat intresserar den frihetsberövade är tidslängden för frihetsförlusten, vilken inom ett flertal vårdformer enligt sakens natur eller gällande lag icke är på förhand bestämd. På detta område skulle en riksdagens ombudsman få den viktiga uppgiften att övervaka, att subjektivt godtycke ej finge något spelrum. Uppenbarligen bör en anstaltskontroll icke begränsas till av statliga myndigheter administrerade anstalter utan jämväl omfatta anstalter i kommunal regi.

På grund av vad nu anförts och då frågan kräver grundlagsändring, som bör genomföras före nästa andrakammarval, få vi hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till nästkommande års riksdag om inrättande av en riksdagens ombudsmannabefattning för övervakning av frihetsberövanden å anstalter av olika slag, tillhörande såväl rättsvården som socialvården.

Stockholm den 16 januari 1947.

K. Schlyter.

Ulla Alm.

Å. Holmbäck.

P. G. Lundgren.